

MADAM BOVARİ, ƏYALƏT ADƏTLƏRİ

Paris Vəkillər Kollegiyasının üzvü,
Milli Assambleyanın sabiq prezidenti və
keçmiş daxili işlər naziri,
cənab Mari-Antuan-Jül Senara

Əziz və şöhrətli dostum,

İzninizlə sizin adınızı kitabın ilk səhifəsində, ithaf yazısının üzərində qeyd edirəm, çünki kitab məhz sizin sayənizdə işıq üzü görüb. Sizin möhtəşəm müdafiə nitqinizdən sonra əsərim mənim üçün gözlənilməz əhəmiyyət qazandı. Odur ki, sizin natiqliyiniz və fədakarlığınız qarşısında aciz görünən minnətdarlığımı və ehtiramımı qəbul edin.

Qüstav Flober
Paris, 12 aprel 1857-ci il

Əsər *Lui Bulyeyə həsr olunur*¹

¹ Lui Bulye (fr.Louis Bouilhet; 1822-1869) – fransız şairi və dramaturqu, Qüstav Flöberin yaxın dostu

BİRİNCİ HİSSƏ

I FƏSİL

Direktor, onun arxasınca isə şəhərlilər kimi geyinmiş təzə şagird və böyük partanı daşıyan sinif xidmətçisi içəri girəndə biz dərs oxuyurduq. Mürgü döyənələr ayıldılar və hamı yerindən elə dik atıldı, sanki onları hansısa vacib işdən ayırmışdılar.

Direktor işarə ilə bizə əyləşməyi bildirdi, sonra sinif rəhbərinə tərəf çevrilib yavaşca: – Müsyö Rojer, – dedi, – bu şagirdi sizə həvalə edirəm. O, beşinci sinfə girir. Dərsə hazırlığı və davranışı qənaətbəxş olsa, onu *böyüklərin*, yəni elə öz yaşlıdlarının yanına keçirərik.

Qapının arxasında küncə qısıldığından güclə gördüyümüz *təzə* şagird təxminən on beş yaşlarında, boyca hamımızdan hündür görünən kəndli oğlan idi. Onun kənd kilsəsinin xorçuları kimi alnının üstündən dümdüz kəsilmiş saçları, ağıllı, lakin çox utancaq görünüşü vardı. Kürəyi enli olmasa da, deyəsən, qara düyməli yaşıl mahud gödəkcəsi qoltuqlardan ona dar gəlirdi, köynəyinin qollarından isə çılpaq qalmağa alışmış qırmızı biləkləri görünürdü. Çiyinbağlarla möhkəm çəkilmiş sarımtıl şalvarının altından göy corablı ayaqları uzanırdı. Ayaqqabıları kor-kobud, yaxşı təmizlənməmiş və altlığı mıxlanmış idi¹.

Müəllim dərsi soruşmağa başladı. Təzə şagird xütbəni diqqətlə dinləyən adamlar kimi acgözlüklə bizə qulaq asırdı, hətta ayağını ayağının üstünə aşırmağa və ya dirsəklənməyə cəsarət etmirdi. Saat iki-

¹ Əvvəllər ayaqqabının dayanıqlığını artırmaq üçün onun altlığına yumru başı olan iri mıxlar vurulurdu.

də zəng çalınanda müəllim bizimlə birlikdə sıraya durmaq üçün onu ayrıca çağırmağa başladı.

Əllərimiz, nəhayət ki, boşalsın deyə sinfə girərkən papaqlarımızı yerə tullamağa adət etmişdik. Amma onu qapının ağzından düz oturmaqların altına gərək elə tozlayaydın ki, papaq divara çırpılıb bacardıqca çox toz-tozanaq qaldırırsın – bu da bizim *tərzimiz* idi. *Təzə* şagird bəlkə bizim bu hərəkətimizə fikir vermədiyindən, bəlkə də bizə qoşulmağa ürək etmədiyindən, hər nədirsə, dua oxunub qurtarandan sonra da papağını dizlərinin üstündə tutub saxlamışdı. Bu papaq mürəkkəb quruluşa malik baş örtüyü idi. Onda ayı dərisindən olan papağın, kiverin, təpəsi yumru şlyapanın, susamuru xəzindən furajkanın və pambıq papağın hissələri vardı. Qıyası, bu papaq lal eybəcərliyi ilə axmağın üzündəki ifadələr qədər dərin mənalar kəsb edən miskin əşyalardan biri idi. Balina bıığıyla¹ tarıma çəkilməmiş bu yumurtavari papağa aşağı hissədən üç sıra zolaq dolanmış, sonra qırmızı lent, onun arxasınca isə məxmərdən və dovşan xəzindən olan romblar düzülmüşdü. Sonra kisəyə oxşar hissə və kartonla ona bərkidilmiş, üzərinə zərif qaytanla mürəkkəb naxışlar vurulmuş çoxbucaqlı bir şey gəlir, ondan isə çox nazik və uzun ipdə, qızılı saplarla işlənmiş qotaz salınmışdı. Papaq təptəzə idi, günlüyü parıldayırdı.

– Qalxın, – müəllim dedi.

O qalxdı, papağı yerə düşdü. Bütün sinif gülməyə başladı.

Əyilib papağını götürdü. Parta yoldaşı dirsəyi ilə vurub papağı yerə saldı. O, yenə əyilib onu qaldırdı.

– Əl çəkin bu papaqdan! – həzircavab adam olan müəllim dedi.

¹ Bığı (dişsiz) balinaların üst çənələrində diş əvəzinə “balina bığı” adlanan uzun buyuz çıxıntılar olur. Balinanın piyi və əti ilə yanaşı, bığından da geniş istifadə olunur.

Uşaqlar elə qəhqəhə çəkdlər ki, yazıq oğlan özünü itirdi, bil-mədi, papağı əlində saxlasın, yerə atsın, yoxsa elə başına qoysun. Yerinə oturub, papağı dizlərinin üstünə qoydu.

– Ayağa qalxın, – müəllim yenə dedi. – Mənə adınızı deyın.

Təzə şagird dili dolaşa-dolaşa anlaşılmaz bir ad dedi.

– Təkrar edin!

O, sinfin hay-qışqırığı altında yenə eyni hecaları mızıldadı.

– Ucadan! – müəllim qışqırdı. – Daha ucadan!

Təzə şagird kimisə çağırən adamlar kimi ağzını qətiyyətlə geniş açıb, var gücü ilə qışqırdı:

– *Şarbovari!*

Bu vaxt sinifdən bir hay-küy qopdu, gəl görəsən! Səslər güclənməyə, bərk çıxırtilara çevrilməyə başladı (sinif guruldayır, qaqqıldayır, ayaqlarını yerə döyür və təkrarlayırdı: “*Şarbovari! Şarbovari!*”), sonra bu bağırtilar qırıq-qırıq səslərə parçalanıb çox çətinliklə kiridi. İndi partaların arasında, sönməkdə olan fişəngin qığılımları kimi təkəm-seyrək boğuq pıqqılıtlar dolaşırdı.

Müəllim şagirdləri əlavə tapşırıqlar verməklə cəzalandırandan sonra sinifdəki nizam-intizam yavaş-yavaş bərpa olundu. Müəl-

lim *təzə* şagirdə bir neçə dəfə yazdırandan, hecalarla tələffüz etdirəndən və yazdığını özünə təkrar oxutdurandan sonra, axır ki, Şarl Bovari adını ayırd edə bildi. Dərhal zavallı uşağa “tənbəllər”in partasında, kafedranın lap yanında oturmağı əmr etdi. Oğlan həmin yerə keçmək üçün bir addım atdı və birdən tərəddüd içində duruxub qaldı.

– Nə axtarırsınız? – müəllim soruşdu.

– Pap... – *təzə* şagird narahat baxışlarla ətrafına boylanaraq çəkinə-çəkinə dedi.

– Bütün sinfə beş yüz misra! – müəllimin qəzəbli səsi *Quos ego*¹ nidası kimi sinifdə yeni tufanı yatırtı. – Sakit durun! – müəllim hirs ilə dedi və əl yaylığını papağının altından çıxarıb alnını sil-di. – *Təzə* şagird, siz isə *ridiculus sum*² sözünü iyirmi dəfə dəftəri-nizdə yazacaqsınız.

Sonra bir qədər mülayim səslə əlavə etdi:

– Papağınız da tapılar, oğurlamazlar!

Sınıf sakitləşdi. Başlar dəftərlərin üzərinə əyildi. Uşaqların hərdən qələmin ucu ilə düz onun üzünə atdıqları əzilmiş kağız topalarına baxmayaraq, *təzə* şagird iki saat ərzində özünü çox nümunəvi apardı. Əli ilə üzünü silir, qımıldanmır, gözlərini belə qaldırmırdı.

Axşam dərslərini hazırlamaq üçün əllərini partanın altından çıxartdı, dərslər ləvazimatlarını səliqə ilə düzdü, diqqətlə vərəqinə xətt çəkdi. Biz onun zəhmətə qatlaşaraq bütün sözləri lüğətdə axtardığını, necə həvəslə, vicdanla çalışdığını görürdük. Şübhəsiz ki, göstərdiyi çalışqanlıq sayəsindədir ki, onu aşağı deyil, yuxarı sinfə göndərmişdilər. Çünki qrammatik qaydaları pis bilməsə də, danışanda qətiyyətlə gözəl cümlələr qurmurdu. Qənaətcil valideynləri

¹ Quos ego! – “Mən sizi!..” Qədim Roma şairi Vergilinin “Eneida” poemasında dəniz allahı Neptun dəli, üsyankar küləkləri bu sözlə hədələyirdi.

² Ridiculus sum – “Mən gülüncəm” (lat.)

onu məktəbə bacardıqca gec verməyə çalışdığından latın dilini kənd keşişindən öyrənmişdi.

Atası, müsyö Şarl-Deni-Bartolome Bovari, 1812-ci ildəki hərbi çağırış zamanı hansısa xoşagəlməz əhvalata qoşulandan sonra adını bədnam etmiş və qulluqdan çıxmağa məcbur qalmış sabiq hərbi feldşer idi. Şəxsi keyfiyyətlərini işə salaraq onun hüsn-camalına aşıq olmuş trikotaj malları alverçisinin qızının altmış min franklıq cehizini əlüstü qamarlamışdı. Yaraşıqlı, özündən bədgüman, yeriyəndə mahmızlarını möhkəm cingildədən, bıqlarına bitişik bakenbard saxlayan, barmaqlarını həmişə üzüklərlə bəzəyən, al-əlvən rəngdə libaslar geyinən bu oğlan insanda qoçaq dəliqanlı, kommivoyajer çevikliyi ilə davranan adam təəssüratı oyadırdı.

Evlənəndən sonra iki-üç il arvadının hesabına yaşadı, ürəyi istəyən qədər yeyir, yuxudan gec ayılır, saxsı tənbəki çubuqlar çəkir, hər axşam teatra getməmiş evə qayıtmır və tez-tez kafelərdə sülənirdi. Qayınatası öldü və özündən sonra onlara xırda-para şeylər qoydu. Bundan hiddətə gəldi, *fabrik* işinə girişdi, lakin pulunu batırdı və işlərini sahmana salıb özünü *qiymətə mindirmək* üçün kənd həyatına üz tutdu. Amma kənd təsərrüfatından da elə çit istehsalı qədər başı çıxırdı: atları şuma göndərməkdənsə, minib çapır, alma şərabını çəlləklərdə satmaqdan, şərab şüşələrini başına çəkib içir, hindəki ən say-seçmə ev quşlarını özü həzm edir və ov çəkmələrini donuzlarının piyi ilə sürtürdü. Tezliklə belə qərara gəldi – ən yaxşısı bütün təsərrüfat işlərinin daşını atmaqdır.

Ko və Pikardiya sərhədindəki kənddə ili iki yüz franka yarı fermaya, yarı mülkədar mülkünə bənzər bir ev kirayələdi. Qırx beş yaşındaykən artıq peşmanlığın gəmirdiyi kədərli birisinə çevrilən bu adam Tanrıya şikayətlənə-şikayətlənə, hamıya həsəd apararaq, özünün dediyi kimi, insanlardan iyrənmiş halda təkliyə çəkilib, dinc həyat sürmək qərarına gəldi.